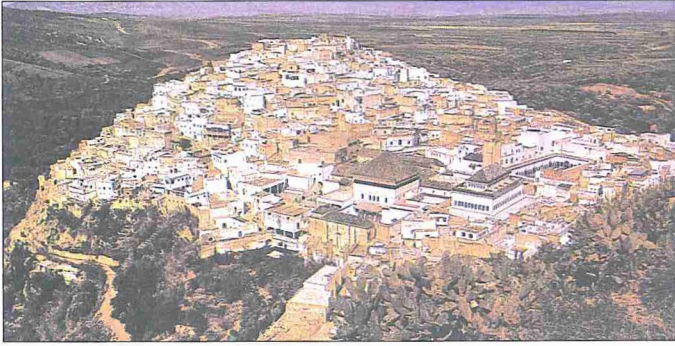

I. İdris'in
mezarının
bulunduğu
Zerkhūn
şehrinden
bir görünüş –
Fas

bulunan Sâlih b. Mansûr'un âzatlısı Vâzih'in yardımıyla Abbâsîler'in takibinden kurtuldu, Berka ve Kayrevan üzerinden Tilimsân'a, ardından Mağrib bölgesinin merkezi sayılan Tanca'ya ulaştı.

İdrîs b. Abdullah, kuruluşundan itibaren Ehl-i beyt'e kötü davranan Abbâsî iktidarına karşı kin ve intikam duygularıyla dolu idi. Abbâsîler'den Ebû Ca'fer el-Mansûr'a biat edilmeden önce Medine'de ağabeyi Muhammed en-Nefsû'z-Zekiyye'ye biat edilmişti. Hilâfeti Mansûr'un kinden önce gerçekleştiğinden Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik, Muhammed en-Nefsû'z-Zekiyye'ye meyletmişler, onun halifeliğini Abbâsîler'e tercih etmişlerdi. Ayrıca İmam Mâlik, Abbâsî Halifesi Mansûr'un hal'ine fetva vererek Muhammed en-Nefsû'z-Zekiyye'ye biat etmiş, daha sonra da kardeşi İdrîs b. Abdullah'ın halife olmasını tavsiye etmişti. İdrîs b. Abdullah, mevcut ve meşrû halifeye başkaldırdıkları için Abbâsîler'e yapılan biatın geçerli olmadığına ve 145 (762) yılında Medine yakınında Abbâsîler'ce öldürülen ağabeyi Muhammed en-Nefsû'z-Zekiyye'nin hilâfeti kendisine vasiyet ettiğine, dolayısıyla hilâfetin kendi hakkı olduğuna inanıyordu. Nitekim bu hususu, kendisine biat edildiği sırada irad ettiği hutbede, "Bizde bulduğunuz bizden başkasında bulamazsınız" sözleriyle dile getirmişti (Abdülhay el-Kettânî, I, 85-86). Mağrib'de davasını anlatmak ve insanları etrafına toplamak amacıyla Berberî kabilelerinin reisleriyle temasa geçen İdrîs b. Abdullah, Hz. Peygamber'in soyundan geldiği için kısa zamanda ilgi merkezi olmaya başladı. Tanca'daki faaliyetlerine bir süre devam eden İdrîs, büyük bir Berberî kabilesi olan Evrebe'nin reisi Ebû Leylâ İshak b. Muhammed ile anlaşarak bu kabilenin yaşadığı Fas ile Miknas arasında dağlık Zerkhūn bölgesi yakınında bulunan Velîlâ'ya gitti. Kabile mensupları İdrîs'i çok iyi karşıladılar. Dinî konularda geniş bilgi sahibi ve Hz. Peygamber'in soyundan faziletli bir insan olduğunu söy-

leyerek Berberî kabilelerini İdrîs'e biat etmeye çağırdılar. Bu olaydan altı ay sonra bütün şehir halkı ona biat etti (4 Ramazan 172 / 5 Şubat 789). Böylece İdrîsîler hânedanının temeli atılmış oldu.

Kısa sürede Fas ile Miknâs arasındaki Berberîler'e de kendini benimseten İdrîs biat aldığı yıl halkının çoğunu Mecûsî, hristiyan ve yahudilerin oluşturduğu Tâdlâ'yı ele geçirmeyi başardı. Başta Zenâte, Miknâse, Zevâga olmak üzere bütün Berberî kabileleri Abbâsîler'e olan biatlarından vazgeçip İdrîs b. Abdullah'a biat ederek onun cihad faaliyetlerine katıldılar. Kuvvetli bir ordu kurmaya muvaffak olan İdrîs, Selâ ve Tâmesnâ'yı ele geçirdikten sonra doğuya yöneldi. Tilimsân ve civarında yerleşen Mağrâve kabilesinin reisi Muhammed b. Hazer el-Mağrâvî kendisine sığındı. İdrîs, henüz biat alışının üzerinden iki yıl geçmeden Safer 174 (Temmuz 790) tarihinde Tilimsân'a girdi. İdaresi altına aldığı bölgelerin halkı zekâtlarını ona ödemeye başladılar. Böylece ekonomik yönden de güçlenen İdrîs, Fas şehrini kurduğu gibi bazı imar faaliyetlerine de başladı.

İdrîs b. Abdullah ölünceye kadar siyasi ve askerî faaliyetlerine devam etti; kıyı şeridi hariç Kuzey Fas'ı ve güneyde Bû-Rakrâk nehrine kadar olan bölgeyi kontrol altına almayı başardı. Hârûnürreşid, İdrîs'in üzerine ordu göndermek yerine onu Şemmâh lakabıyla bilinen Süleyman b. Cerîr adlı adamına zehirletmeyi planladı. Doktor kılığında Mağrib'e giden Şemmâh, İdrîs'in yakınında yer almayı başardıktan sonra bir ağrısı dolayısıyla zehirli bir sakızı ilâç olarak çiğneterek ölümüne sebep oldu (1 Rebîülâhîr 177 / 16 Temmuz 793). İdrîs, Velîlâ yakınlarındaki Zerkhūn şehrine defnedildi. Mağribîlerin ziyaret ettiği kabrinde günümüzde de her yıl adına törenler düzenlenmektedir. İdrîs b. Abdullah'ın ölümünden sonra Berberîler onun hamile câriyesinin doğum yapmasını beklediler ve doğan çocuğa babasının adını vererek İdrîsîler hânedanını devam ettirdiler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 49; İbn Ebû Zer', *el-Enisû'l-mu'trib*, Rabat 1973, s. 15-25; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 2-8, 12-18; Muhammed b. Ali es-Senûsî, *ed-Dürrü's-seniyye fi ahbari's-sülâleti'l-İdrîsiyye*, Beyrut 1980; Ahmed el-Halebî, *ed-Dürrü'n-nefis ve'n-nûrû'l-enîs fi menâkıbi Mevlâ İdrîs b. İdrîs*, Fas 1300; A. Ben Talha, *Moulay-Idriss du Zerhoun*, Rabat 1965; Ali el-Cüznâî, *Cenâ zehreti'l-âs fi binâ'i medineti Fâs*, Rabat 1967; İsmâil el-Arabî, *Devletü'l-Edârise: Mülûkû Tilimsân ve Fâs ve Kûrtuba*, Beyrut 1403/1983, s. 51-70; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, I, 97-98; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye* (Özel), I, 85-86; René Basset, "İdrîs I", *IA*, V/2, s. 935; D. Eustache, "İdrîs I", *EI*² (Fr.), III, 1057; Muhammed Zenîber, "İdrîsü'l-Evvel", *Ma'le-metü'l-Mağrib*, Rabat 1410/1989, I, 261-263.

MUHAMMED REZÛK

İDRİS İ (إدريس)

Muhammed İdrîs b. Muhammed
el-Mehdî b. Muhammed
b. Ali es-Senûsî
(1890-1983)

Senûsî şeyhi,
Bağımsız Libya Devleti'nin
ilk kralı
(1950-1969).

12 Mart 1890'da dedesi Şeyh Muhammed b. Ali es-Senûsî'nin merkez zâviyesini kurduğu Çağbûb'da doğdu. Babası Mehdî es-Senûsî 1902'de vefat ettiğinde henüz on iki yaşında olduğu için tarikatın şeyhlik makamına amcasının oğlu Ahmed Şerîf es-Senûsî geçti. Ahmed es-Senûsî'nin I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul'a getirilmesinin (1917) ardından Osmanlı Devleti İdrîs'i onun halefi olarak kabul etti.

İdrîs'in çocukluğu ve gençliği Libya tarihinin ve Senûsîler'in en buhranlı döneminde geçti. Eğitimini Çağbûb'daki zâviyede Senûsî şeyhlerinin yanında tamamladı. Dedesi ve babasının kırk yıl kadar süren İç Afrika'ya yönelik tebliğ faaliyetlerinin ardından Ahmed Şerîf es-Senûsî de Fizan, Çad, Nijer ve Tevârik bölgelerinde Fransızlar'a karşı mücadele verdi. 1911'de başlayan Trablusgarp (Osmanlı-İtalyan) Savaşı İdrîs'i olumsuz yönde etkiledi. Bu savaş sırasında Enver, Fethi ve Mustafa Kemal paşalarla Derne ve Tobruk cephesinde iş birliği yaptı, fakat savaşa katılabilecek tabiata sahip olmadığından bizat cephede bulunmadı.

Senûsîler'le iş birliğine büyük önem veren Osmanlı Devleti, 1912'de İdrîs'e Harp Dairesi'nin gizli tahsisatından 2000 Osmanlı altını ve bir adet kürkü hediye ola-

rak gönderdi. 1914'te hac yapmak üzere Mekke'ye gittiğinde beraberindeki heyetin hac masrafları karşılandı. Ocak 1915'te birinci rütbeden Mecîdî nişanı, aynı yıl mart ayında birinci rütbeden Osmanlı nişanı, "rütbe-i bâlâ" ve Rumeli beylerbeyi pâyesiyile taltif edildi.

İdrîs, 1917 yılında Ahmed Şerîf es-Senûsî'nin Anadolu'ya gelmesinin ardından tarikatın başına geçince İtalyanlar'a karşı mücadelede zaafa düşerek kısa yoldan düşmanlarıyla ve Mısır'ı elinde bulunduran İngilizler'le birtakım garantiler karşılığında anlaşma yolu aradı. Buna göre, bölgede kalan son Osmanlı subaylarının kendilerine teslim edilmesini karşılığında İtalyan ve İngilizler Çağbûb'u İdrîs'e bırakacaklar ve onu yerli ahalinin meşrû temsilcisi kabul edeceklerdi. Ancak İdrîs Osmanlı subaylarını teslim etmeye yanaşmadı. Buna gerek de kalmadan 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'yle bütün Osmanlı subayları Afrika kıtasını terketmek zorunda kaldılar.

İtalyanlar'la 25 Ekim 1920'de er-Recîme, 11 Kasım 1921'de Ebû Meryem anlaşmalarını imzalayan Şeyh İdrîs'e bu antlaşmalar çerçevesinde 64.000 İtalyan ilreti maaş bağlandı. Senûsî ailesinin ileri gelenleri de İtalyanlar'dan maaş almaya başladılar. Buna karşılık İdrîs sömürge kanunlarının uygulanmasına yardım edecek, ülke genelinde silâhlı mücadeleye devam eden bütün Senûsîler'e silâhlarını bıraktıracaktı. İdrîs, Senûsî idare merkezi Ecdâbiye (Cidâbiye) olacak şekilde Çağbûb, Ucle-Câlû ve Kufra'dan ibaret olan muhtar bölgenin emîri ilân edildi. İki tarafın elinde bulunan esirler değiştirildi.

Şeyh İdrîs'in tereddütleri ve çevresindeki vatan severlerin baskısı ile bu antlaşmalar tam anlamıyla uygulanamadı. Savaşın tekrar başlaması ve Bingazi tarafına kayması üzerine 1922'de ileri gelen diğer şeyhler ve bazı kabile reisleriyle beraber tedavi olma gerekçesiyle Mısır'a ge-

çen İdrîs yerine kardeşi Muhammed Rızâ'yı vekil bıraktı. Ömer el-Muhtâr'ı 1931'e kadar devam edecek olan savaşın sevk ve idaresiyle görevlendirdi.

Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması ile (24 Temmuz 1923) Trablusgarp ve Bingazi topraklarındaki haklarından vazgeçince Mısır'da bulunan Şeyh İdrîs, İngilizler'in desteğini alarak mücadeleye devam etmek istedi. Bu sırada Fizan Fransız işgali altındaydı. İtalyanlar Trablusgarp'tan sonra Bingazi ve çevresini de ele geçirmeye başlamışlardı.

1923'te Trablusgarp'a tayin edilen İtalyan sömürge valisi ülkesinin Şeyh İdrîs'le yaptığı bütün anlaşmaları iptal etti. Libya'da bağımsızlık savaşını sürdüren Ömer el-Muhtâr, 11 Eylül 1931'te girdiği bir çarpışmada yaralanarak esir düştü ve dört gün sonra idam edildi. İtalyanlar Senûsîler'in bütün zâviyelerini kapatarak mallarına el koydular. Mısır'dan geçişi engellemek için sahilden Çağbûb'a kadar 300 km. tel örgü çektiler. Böylece İtalyanlar'a karşı yirmi yıldır yürütülen mücadele resmen sona erdi. Bununla birlikte Şeyh İdrîs ile beraberindekiler Mısır'da siyasî mücadeleye devam ettiler. Daha sonra İdrîs'e bağlı olarak teşkil edilen Arap-İngiliz birliği adlı askerî güç, II. Dünya Savaşı sırasında Libya Arap Kuvveti'ne dönüştürüldü ve İngilizler'in Bingazi'ye yaptıkları saldırılarda görev aldı. İtalyanlar II. Dünya Savaşı'ndan çıkarken Libya'da birçok bölge İngilizler'in denetimine girdi.

Şeyh İdrîs, 1943'te İngilizler'in izniyle Mısır'dan ülkesine dönerek Sirenaik'in bağımsızlığını ilân etti. Daha sonra İngilizler'den ülkenin tamamının yönetiminin kendilerine verilmesini istedi. 1943'ten 1948'e kadar İngilizler'in elinde bulunan Trablusgarp'ta kurulan çeşitli partiler, 1948'de millî cephe adı altında bir araya gelerek Şeyh İdrîs'i desteklediklerini açıkladılar. Bingazi ile Fransız işgalindeki Fizan'ın da katılımıyla yeni devletin sınırları ortaya çıktı. Birleşmiş Milletler 21 Kasım 1949'da Trablusgarp, Bingazi ve Fizan'dan oluşan federal bir çatı altında Libya Devleti'nin kurulmasına karar verdi.

Trablusgarp, Bingazi ve Fizan temsilcilerinden oluşan ilk Libya Millî Meclisi, 25 Kasım 1950'de Trablusgarp'ta toplanarak Libya Federal Devleti'nin kuruluşunu ve 3 Aralık 1950'de Şeyh İdrîs'in krallığını ilân etti. 4 Eylül 1951'de Libya'ya giden ilk Türk büyükelçisinin kabul töreni 29 Ekim tarihinde yapıldı. Bu törende büyükelçi Kral İdrîs'e Kanûnî Sultan Süleyman'a ait bir kılıç hediye etti. Libya hü-

kûmeti de Trablusgarp'taki beş büyük caddeye Türkiye, Fâtih, Atatürk, Ankara ve İstanbul isimlerini verdi. 7 Ekim 1951'de bu defa Bingazi'de toplanan Libya Millî Meclisi federal devletin anayasasını onayladı. Resmî dinin İslâm olarak konduğu anayasada geçici olarak Şeyh İdrîs'in kardeşi Muhammed Rızâ veliaht ilân edildi.

21 Aralık 1951'de Bağımsız Libya Krallığı'nın kurulduğu dünyaya duyuruldu. Kral İdrîs, kurduğu ilk hükümette 1930-1940 yılları arasında Hakkârî ve Bingöl valiliklerinde bulunan Sâdullah Koloğlu'nu (ö. 1952) sırasıyla İçişleri, Sağlık, Millî Eğitim bakanlıkları ile birlikte başbakanlığa getirdiği gibi Umran Yetişah'yı da ordu kumandanı yaptı. 1953 yılında, aralarında General Hıfzı Betin'in de bulunduğu, daha önce Trablusgarp'ta savaşan subaylarla Libya asıllı olup Türk ordusunda görev yapan subaylardan önemli bir grubu ülkesine götürdü. Yirmi iki yıl Türk Dışişleri'nde matbuat ve hukuk müşavirliği yapan Abdullah Busayri'yi Dışişleri bakanı, ardından bir nevi kral nâibliğiyle Trablusgarp valisi tayin etti. Kral Ağustos 1956'da Türkiye'ye ilk resmî ziyaretini gerçekleştirdi.

Zengin petrol yatakları bulunması üzerine 1953-1959 yıllarında milletlerarası on dört petrol şirketi Libya'ya yerleşti. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İtalya ile anlaşmalar imzalanarak bunlardan büyük miktarda krediler alınması Libya'yı Arap dünyasından uzaklaştırdı. Öte yandan petrolün sadece bir eyalette bulunması üç eyalet arasında refah dengesizliği oluşturdu. Bunun üzerine federal devlet yapısından tek merkezli yapıya geçilmesinin gerekli olduğuna inanan Kral İdrîs, 2 Eylül 1964'te Libya krallığını üniter devlet ilân ederek taşra meclislerini kaldırdı. Ülke giderek zenginleşirken Batılılaşma eğilimleri artmaya başladı.

Bu arada yönetime muhalif kesimler de çoğaldı. Özellikle Baasçılar ve işçi sendikalarının 1962, 1964 ve 1967'de hükümete karşı düzenledikleri büyük ayaklanmalar Kral İdrîs'in otoritesini zayıflattı. Nihayet 1 Eylül 1969'da Hür Subaylar (ed-Dubbâtü'l-ahrâr) hareketi içindeki altmış iki subay bir darbe yaparak iktidarı ele geçirdi. Ülkenin yönetimi, başkanlığını Muammer Kaddâfî'nin yaptığı Devrim Komuta Konseyi'ne verildi. Kral İdrîs bu sırada özel bir ziyaret için Türkiye'de bulunuyordu. Türkiye'den Yunanistan'a geçen Kral İdrîs, 1971 yılı Ekim ayına kadar bu ülkede kaldıktan sonra Kahire'ye gitti. 1974'te Libya'da ülkenin imkânlarını kötüye kullanmak suçuyla giyabında yargılandı. Mi-

Kral I. İdrîs

sır vatandaşlığına geçen Kral İdrîs bir daha ülkesine dönemedi. 25 Mayıs 1983 tarihinde Kahire'de vefat etti. İdrîs es-Senûsî zayıf bünyeli, ince zekâlı, uzak görüşlüydü, mutedil bir kişiliğe sahipti. 1932'de Ahmed es-Senûsî ve Ömer el-Muhtâr'la görüşen Muhammed Esed'e her iki lider de İdrîs'in iyi bir kimse olduğunu, ancak savaş yapabilecek cesareti bulunmadığını söylemişlerdi. Bu yüzden zaman zaman korkak olmakla itham edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Bâb-ı Âli Mümtâze Kalemî, Mısır, nr. 35/114, 08.08.1332; BA, İrade-Taltifat, nr. 141/18, 19 (Cemâziyevvel) CA.1333; nr. 167/21, 22.CA.1333; nr. 167/21, 24.CA.1333; nr. 2761/25, 29. RA. 1333; BA, Sadâret Mümtâze Kalemî, Trablusgarp, Harbiye Nezâretî, nr. 10/37, 1331.7.29; BA, Sadâret Mümtâze Kalemî, Mısır, nr. 11-A, 345-3 (05) 1333, 4-6; Muhammed Fuâd Şükrî, *es-Senûsiyye dinün ve devletün*, Kahire 1948, s. 183-220; E. E. Evans-Pritchard, *The Sanusi of Cyrenaica*, Oxford 1949, s. 148-150, 153-155, 170, 191; Celâl Tefvîk Karasapan, *Libya, Trablusgarp, Bingazi ve Fizan*, Ankara 1960, s. 227-248, 301-305, 309-317, 341-367; Yolande Martin, "La Libye de 1912-1969", *La Libye nouvelle rupture et continuité*, Paris 1975, s. 33-50; Christiane Souriau, "La Libye moderne", a.e., s. 135-160; Osman Öndeş, *Kardeş Libya*, Ankara 1975, s. 95-103; Muhammad Asad, *Le chemin de la Mecque*, Paris 1976, s. 293, 309; H. Gueneron, *La Libye*, Paris 1979, s. 49, 51-59; Mustafa Ali Hüveydî, "Te'sîrâtü'l-harbi'l-âlemiyyeti'l-ülâ 'alâ hareketi'l-cihâdi'l-Libiyyi", *Buḥûş ve dirâsât fi'l-târîhi'l-Libiyyi*, Trablus 1984, II, 163-195; J. Bessis, *La Libye contemporaine*, Paris 1986, s. 79, 93; R. Simon, *Libya between ottomanism and nationalism*, Berlin 1987, s. 287-293; Jean-Louis Triaud, *La légende noire de la Sanusiyya*, Paris 1995, I, 1; II, 643, 647, 751, 787; Ahmet Ağırakça, *Ömer Muhtar*, İstanbul 1994, s. 62, 68, 71, 88; Mehmet Türkioğlu, "Libya Hükûmeti Nasıl Kuruldu?", *Tarih Dünyası*, II/18, İstanbul 1950, s. 758-761; Nuri Özkan, "Sunûsiler Hakkında Bir Tetkik", a.e., IV/36 (1952), s. 1508-1510; Mehmed Bilgin, "Arap Kaymakamlıktan Türk Başbakanlığa", *TT*, XXI/126 (1994), s. 361-375.

AHMET KAVAS

İDRİS II (İdrیس)

Ebû'l-Kâsim İdrîs b. İdrîs
b. Abdillâh b. el-Hasen
(ö. 213/828)

İdrîsîler hânedanının
ikinci hükümdarı
(793-828).

3 Receb 177'de (14 Ekim 793) doğdu. İdrîsîler hânedanının kurucusu İdrîs b. Abdullah'ın (I. İdrîs) oğludur. Babası öldüğünde Nefze kabilesine mensup bir câriye olan annesi henüz hamile idi. Babası-

nın ölümü üzerine hizmetkârı Râşid Berberîler'i toplayıp onlara imâmın öldüğünü, doğacak çocuğun erkek olması halinde ona biat edilmesini, aksi takdirde uygun birinin imâm seçilmesini teklif etti. Berberîler, İdrîs b. Abdullah'a saygılarından ve Ehl-i beyt'e sevgi ve hürmetlerinden dolayı çocuk dünyaya gelinceye kadar beklediler. Üç ay sonra çocuk doğunca Râşid onu halka gösterdi. Kabile ileri gelenleri, çocuğun İdrîs b. Abdullah'a benzediğini söyleyerek ona babasının adını verdiler. Râşid, İdrîs es-Sânî ve İdrîs el-Asgar da denilen çocuğun her türlü hizmet ve eğitimini üzerine aldı. İdrîs çocukluk dönemini Râşid'in vesâyeti altında geçirdi. Afrika'da Ali evlâdı tarafından yeni bir iktidar kurulması Abbâsîler'in ve bu bölgedeki iş birlikçilerini rahatsız edecek bir gelişmeydi. Bu yüzden İfrîkiye hâkimi İbrâhim b. Ağleb (I. İbrâhim), 188 (804) yılında İdrîsîler Devleti'nin gerçek mimarı olarak gördüğü Râşid'i ortadan kaldırmak için bir suikast düzenledi. Fakat Râşid'in ölümü İbrâhim'in beklediği gibi kargaşaya sebep olmadı. Râşid'in yerine Ebû Hâlid Yezîd b. İlyâs el-Abdî vasi tayin edildi. Ebû Hâlid, 1 Rebîülevvel 188 (17 Şubat 804) tarihinde Berberîler'den bu sırada on bir yaşında bulunan İdrîs için ikinci defa biat aldı. Bu olaydan hemen sonra İdrîs'in şöhreti ülkesinin sınırlarını aştı. İfrîkiye ve Endülüs bölgelerindeki Araplar Mağrib'e gelmeye başladılar. Bu dönemde Kays, Ezd, Müdlic, Yahsub, Sadev ve diğer kabilelerden 500 atının Mağrib'e göç ettiği kaydedilmektedir. Bu durum Araplar ile Berberîler arasında bir dengenin doğmasına yol açtı. Böylece II. İdrîs, Berberî Evrebe kabilesinin vesâyetine çıktığı gibi kabilelerin nüfuzundan da kurtulmuş oldu. Çünkü dışarıdan gelenler değişik kabilelere mensuptular. İdrîs dışarıdan gelenlere bol bol ihsanlarda bulundu, onları kendisine yaklaştırp yüksek mevkilere getirdi. İçlerinden Amr b. Mus'ab el-Ezdi'yi vezir, Âmir b. Muhammed el-Kaysî'yi kadı ve Ebû'l-Hasan b. Abdülmelik'i kâtip olarak tayin etti.

Bu dönemde Kurtuba'dan (Cordoba) Fas'a göç eden Rabadîler Advetüşşarkıye'ye yerleşti. Bu sebeple bölgeye Advetülendelüs denilmeye başlandı. Öte yandan çeşitli yollarla İdrîs ile Berberîler'in arasını açmaya çalışan İbrâhim b. Ağleb, Berberî lideri İdrîs'in yeni gelen Araplar'a meylettiğini söyleyip İshak el-Evrebî'yi İdrîs'in aleyhine kışkırttı. Bunun üzerine İdrîs, İshak taraftarlarına karşı harekete geçerek liderleri İshak'ı öldürdü (192/808).

Ağlebîler de İdrîs'i zayıflatmak için en güvendiği veziri Behlûl b. Abdülvâhid el-Medgarî ile temas kurunca Behlûl, İdrîs'ten ayrılarak İbrâhim b. Ağleb'in yanına yer aldı.

Velîlâ şehrinin nüfusunun giderek artması üzerine İdrîs babasının kurduğu Fas'ı başşehir yaptı. Ayrıca başka bir şehrin inşasını planladı. Advetülkaraviyyîn'in inşasına 193 (809) yılında başlandı. Buraya Kayrevan'dan gelen İfrîkiye göçmenleri yerleştirildi. Fas'ta Câmîu'l-eşyâh (192/808) ve Câmîu's-şürefâ da (193/809) bu yıllarda inşa edildi. Mağrib'de devletinin temellerini sağlamlaştırmaya devam eden İdrîs Büyük Atlas yönüne yürüyüp Nefis, Ağmat ve güneyde Mesâmide bölgelerini ele geçirdikten (197/813) sonra doğuya Nefre ve Tilimsân'a yöneldi. Buna rağmen Abbâsîler İdrîs'ten hâlâ çekiniyor ve Ağlebîler'i ona karşı desteklemeye devam ediyorlardı.

II. İdrîs, 10 Cemâziyelâhîr 213 (26 Ağustos 828) tarihinde otuz altı yaşında iken ansızın öldü. Bazı kaynaklarda Ağlebîler tarafından zehirlendiği kaydedilmektedir. Edip ve şair olduğu nakledilen ve İdrîsü'l-Ezher diye de tanınan İdrîs'in ölümüyle birlikte Fas, oğulları arasında dokuz emirliğe ayrılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 49; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-muḥrib*, Rabat 1973, s. 25-51; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 314-315; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 12-14; Muhammed b. Ali es-Senûsî, *ed-Dürerü's-seniyye fi ahbârî's-sülâleti'l-İdrîsiyye*, Beyrut 1980; Ahmed el-Halebî, *ed-Dürü'n-nefis ve'n-nârü'l-enîs fi menâkıbi Mevlâ İdrîs b. İdrîs*, Fas 1300; Ali el-Cüznâî, *Cenâ zehretü'l-âs fi binâ'i medîneti Fâs*, Rabat 1967; D. Eustache, *Corpus des dirhams idrisites*, Rabat 1970-71; a.m.f., "İdris II", *EP* (Fr.), III, 1057-1058; Abdülhay el-Kettânî, *et-Tarâtîbü'l-idâriyye* (Özel), II, 181-182; İsmâil el-Arabî, *Devletü'l-Edârise: Mülükü Tilimsân ve Fâs ve Kurtuba*, Beyrut 1403/1983, s. 73-121; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, I, 98-99; René Basset, "İdrîs II", *IA*, V/2, s. 935-936; Muhammed Zenîber, "İdrîsü'l-Ezher", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1410/1989, I, 259-261.

MUHAMMED REZÜK

İDRİS, Hâdî-Roger (1912-1978)

Tunus asıllı Fransız tarihçisi.

11 Mayıs 1912'de Paris'te doğdu. Tunuslu bir baba ile Fransız bir annenin oğludur. Küçük yaşta babasını kaybedince annesi onu Fransız terbiyesi altında yetiştirdi ve kendisine ayrıca Roger adını ver-